

УДК 37.011 (73)
DOI: 10.24144/2524-0609.2023.53.9-12

Бартош Олена Павлівна
кандидат педагогічних наук, професор
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
olena.bartosh@uzhnu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0001-6733-5516>

Мигалина Зоряна Іванівна
доктор філософії (освіта/педагогіка)
кафедра англійської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
zoryana.myhalyna@uzhnu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0001-8003-9260>

БІЛІНГВАЛЬНА МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ПОБУДОВИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В РУСЛІ КРОС-КУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

Анотація. Міжкультурна комунікація – не зовсім нова сфера досліджень, але у глобалізованому світі її значення зростає. У багатьох сферах нашого суспільства інтернаціональність, міжкультурність, багатомовність, мультикультуралізм і знання іноземних мов є дуже важливими. Білінгвальна міжкультурна освіта важлива для суспільств, у яких існує більше ніж одна мова та культура. Успішна комунікація можлива лише за умови прийняття культурних відмінностей і правильного вирішення цих відмінностей. Білінгвальне міжкультурне навчання – це цілеспрямований процес залучення до світової культури за допомогою рідної та іноземних мов, коли іноземна мова виступає як засіб пізнання світу, набуття спеціальних знань, засвоєння культурного, історичного та соціального досвіду різних країн та народів. Метою статті є аналіз та узагальнення ідей важливості білінгвальної міжкультурної освіти як засобу забезпечення ефективної міжкультурної взаємодії. Методи дослідження: аналіз та систематизація педагогічних робіт, які дозволили виявити концептуальні міркування щодо двомовної міжкультурної освіти як важливої передумови ефективної міжкультурної взаємодії. Для вітчизняної науки і практики доцільним є використання ідей зарубіжного досвіду білінгвального міжкультурного навчання.

Ключові слова: білінгвальне міжкультурне навчання, міжкультурна взаємодія, міжкультурна комунікація, полікультурна освіта.

Актуальність проблеми. Характерною ознакою багатьох країн світу сьогодні є етнічне та культурне розмаїття. До таких країн відноситься й Україна, де проживають представники понад 100 національностей. Триваюча війна проти України, криза економіки та освіти, невирішеність багатьох соціальних проблем, міграція та інші негативні явища значно ускладнили відносини між представниками різних національностей і культур в Україні. Все це актуалізує необхідність більш глибокого дослідження проблеми міжкультурної взаємодії в багатонаціональній державі.

Міжкультурна комунікація – це не зовсім нова сфера досліджень, однак у глобалізованому світі ця тема стає все більш важливою. Школи, університети, компанії та організації надають великого значення міжкультурності та багатомовності. Тим не менш, непорозуміння та неправильне тлумачення в ситуаціях міжкультурного спілкування все ще дуже поширені. Це свідчить про те, що ми повинні навчати про культурні відмінності починаючи з раннього віку, діти повинні дізнаватися про ці відмінності та набувати міжкультурних навичок раніше. Упередження щодо інших культур можна зруйнувати, лише якщо ми знаємо і розуміємо іншу культуру краще. У більшості випадків це можливо лише за умови проживання в країні цієї культури та безпосереднього контакту з іноземною культурою. Багато конфліктів можна було б вирішити або навіть запобігти, якби ми правильно зрозуміли та інтерпретували повідомлення партнера по спілкуванню. Тому важливо, щоб політики та представники організацій мали фундаментальні знання про культуру своїх партнерів по спілкуванню. Лише тоді можна покращити міжкультурну комунікацію на міжнародному політичному рівні.

У багатьох сферах нашого суспільства інтернаціональність, міжкультурність, багатомовність, мультикультуралізм і знання іноземних мов є дуже важливими. Все більше і більше компаній вимагають гарного знання іноземних мов. Англійська мова стала важливою мовою ділового спілкування. На жаль, таке домінування англійської мови часто призводить до втрати багатомовності [1].

Підсумовуючи, можна сказати, що білінгвальна міжкультурна освіта важлива для суспільств, у яких існує більше ніж одна мова та культура. Успішна комунікація можлива лише за умови прийняття культурних відмінностей і правильного вирішення цих відмінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми міжетнічних відносин вивчаються вітчизняними науковцями (В.Андрущенко, Л.Гончаренко, О.Грива, О.Гуренко, В.Євтух, І.Мигович та ін.). Формуванню міжетнічної толерантності присвячені праці Л.Вовк, В.Заслуженюк, В.Кузьменко та ін. В низці публікацій розглядаються питання взаємодії культур (Ф. Бацевич, А.Богущ, М. Галицька та ін.). Культурологічна спрямованість змісту освіти досліджується Т.Івановою, Н.Саєнко, О.Шевнюк та ін.

Мета дослідження полягає в аналізі і узагальненні ідей важливості білінгвальної міжкультурної освіти як засобу забезпечення ефективної міжкультурної взаємодії. **Методи** дослідження: аналіз та систематизація педагогічних робіт, які дозволили виявити концептуальні міркування щодо двомовної міжкультурної освіти як важливої передумови ефективної міжкультурної взаємодії; спостереження та викладацький досвід авторів.

Виклад основного матеріалу. Міжкультурна вза-

емодія в багатонаціональному суспільстві передбачає різноманітні форми взаємодії індивідів, груп або організацій, які належать до різних культур. Основою міжкультурної взаємодії є міжкультурна комунікація [2; 3].

У широкому розумінні міжкультурна комунікація – це різноманітні форми взаємодії індивідів, груп або організацій, які належать до різних культур. Вирішальним при цьому є питання значущості культурних відмінностей, їх усвідомлення, розуміння і адекватне врахування в процесі комунікації [4].

Міжкультурна комунікація відіграє важливу роль у глобалізованому світі. Глобальний поділ ринку праці, мобільність, масовий туризм, а також розвиток нових комунікаційних технологій призвели до все більшої кількості ситуацій спілкування між людьми з різних культур, в різному соціальному оточенні. Для багатьох контакти з людьми з різних культур є само собою зрозумілі, і чим раніше ми навчимося справлятися з культурними відмінностями, тим легше нам адаптуватися до міжкультурних ситуацій. Чим більше спільного ми знаходимо у власній культурі, тим меншою є культурна різниця. Чим менша відстань, тим легше буде адекватно зрозуміти іншу сторону. Якщо відстань більша, непорозуміння виникають набагато частіше.

Існують різні типи мовної політики:

– мономовна, в якій валоризація офіційної мови є важливою. Це означає, що існує одномовність, і така політика може призвести до втрати мови, а також до втрати різноманітності;

– двомовна або тримовна, яка сприяє розмаїттю та надає однакові мовні права більш ніж одній мові. Європейський Союз є гарним прикладом двомовної мовної політики. ЄС складається з 28 різних країн, тут розмовляють на 24 мовах. ЄС дуже активно підтримує мовне розмаїття всередині утворення, всі громадяни мають право спілкуватися своєю рідною мовою.

Мовна політика також відіграє важливу роль, коли йдеться про двомовну міжкультурну освіту. Для того, щоб двомовна міжкультурна освіта була успішною, уряд запроваджує мовну політику, яка зміцнює різні мови країни.

Політика полікультурності передбачає толерантне відношення політичної влади до питання присутності різних етнічних груп до загальнодержавних норм і пропонує зняти історичну напруженість між громадянською культурою та етнічною культурою. Мета полікультурності – створення відкритого суспільства, в якому представники всіх груп (соціальних, культурних, етнічних) мають можливості для саморозвитку, самоактуалізації зі збереженням унікального культурного походження. Полікультурність розглядається як демократична політика вирішення проблем культурного і соціального різноманіття у суспільстві, яка включає освітній, лінгвістичний, економічний і соціальний компоненти і має специфічні механізми втілення. Освітній компонент реалізується в полікультурній освіті, чільне місце в якій посідає білінгвальне навчання [5].

Під білінгвальною освітою розглядається така організація навчання, коли стає можливим використання більш ніж однієї мови як мови викладання. Друга мова, таким чином, є не тільки об'єктом вивчення, але одночасно засобом спілкування та мовою викладання. Основна відмінність білінгвальної освіти від традиційної полягає в тому, що мова викладання сама по собі є не тільки засобом для викладання та навчання, але і його метою.

Існують моделі, програми, визначення білінг-

вального навчання [6; 7; 8, с.1-22], в яких в загальних рисах визначається білінгвальне навчання як навчальна програма, що має на меті використання двох мов пояснення у процесі отримання освіти.

Білінгвальна освіта розглядається багатьма дослідниками проблем національних меншин як необхідний інструмент досягнення рівності. Існує відчутний зв'язок між білінгвальною освітою і рівністю. Використання рідної мови в школі у якості мови пояснення і спілкування забезпечує право учням, які належать до різних культур, отримувати освіту на тій мові, яку вони розуміють краще. Фахівці вважають, що без цього мільйони дітей не зможуть досягти успіху як в освіті, так і в майбутній професії [9; 10].

Білінгвальне навчання не тільки сприяє формуванню мовної компетенції учнів, воно є важливим засобом побудови освітнього процесу в руслі кроскультурного діалогу. У деяких країнах білінгвальне навчання є також одним з основних інструментів в адаптації та навчанні учнів, які належать до етнічних меншин. Така форма навчання стає ключем до побудови навчального процесу з урахуванням мовних і культурних особливостей і сприяє формуванню рівних освітніх можливостей, незалежно від культурної приналежності [11].

У своїх дослідженнях С.Вакер вказує на існування різних типів білінгвальної освіти: яка використовує та поширює дві мови; яка є відносно одномовною в класі з двомовними дітьми. Перехідна білінгвальна освіта має на меті перевести дитину з рідної мови меншини на домінуючу мову більшості. Основною метою є соціальна та культурна асиміляція мовної більшості. Підтримуюча білінгвальна освіта намагається виховати мову меншин у дитини, зміцнюючи почуття культурної ідентичності дитини та підтверджуючи права етнічної меншини в нації [12, р.213].

Білінгвальна міжкультурна освіта або міжкультурна білінгвальна освіта – це освітня модель, розроблена для територій, де розмовляють кількома мовами і люди контактують з більш ніж однією культурою. Ця двомовна міжкультурна освітня модель застосовується, наприклад, в багатьох латиноамериканських країнах, де для корінних народів вона є альтернативою одномовним іспаномовним школам.

Існують різні фактори, які сприяють білінгвальності. Білінгвізм можна розглядати як результат контакту між носіями різних мов. Є дві основні умови, які сприяють двомовності, коли це групує явище: (і) Близькість – включає: проживання в багатомовній нації, проживання в прикордонних районах, проживання в багатонаціональному прикордонному районі, роботу в багатомовному середовищі, одруження за межами своєї етнічної групи, наявність батьків або бабусь і дідусів за межами своєї етнічної групи; (іі) Переміщення – включає: міграцію носіїв мови, зміну правлячого класу, війну, колоніалізм, зміну кордонів, заохочення вивчати територіально домінуючу мову, акультурацію, навчання другою мовою є необхідним для соціально-економічної мобільності [13].

Білінгвальне навчання (освіта, виховання) – це використання двох мов у якості засобу навчання для однієї й тієї ж групи учнів відповідно до чітко організованої програми, що охоплює весь навчальний план або ж його частину, включаючи викладання історії та культури рідної мови. Така програма покликана розвивати почуття власної гідності дітей та гордості за приналежність до обох культур. Як видно з визначення, акцент ставиться не тільки на функціональному вивченні мови, але і на культурному компоненті, що уможливило трактування білінгвального навчання

як бікультурного. Визнання етнічної культури дитини школою сприяє позитивній мотивації до навчання і створює додаткові можливості для її самореалізації в освітньому процесі [14].

Ефективність білінгвальної освіти перевіряють на чотирьох різних рівнях: на рівні окремої дитини, на рівні класу, на рівні школи, на рівні програм або географічних регіонів [12, р.260–262]. Різні агенти, такі як дід і батьки, громада, вчителі, школа та суспільство, роблять двомовну освіту успішною. Усі ці фактори відіграють важливу роль, коли йдеться про ефективне білінгвальне навчання. Щоб білінгвальне навчання було успішним і ефективним, необхідна підготовка вчителів і постійний професійний розвиток персоналу [15].

Залежно від структури та мети білінгвальних програм, можна виділити «слабкі» та «сильні» форми білінгвального навчання [11].

– До слабких форм відносять перехідні програми. У випадку, коли метою білінгвальної програми є перехід на навчання тільки на другій мові, програми називаються перехідними. Навчаючи учнів у межах даної моделі, їм пояснюють зміст навчальних предметів рідною мовою, в той же час вони вивчають англійську як іноземну мову. Як тільки їх вважають готовими до переходу на одномовну програму, їх негайно переводять з білінгвальних програм на основний потік. Для такої тимчасової програми характерна визначена мовна ієрархія, коли у свідомості дитини закріплюються поняття шкільної мови і мови спільноти. Хоч школа частково звертає увагу на рідну культуру дитини, традиції та джерела, ці дії у кращому випадку зводяться до деякої підтримуючої теорії – реальний розвиток рідної культури не спо-

стерігається.

– До сильних форм відносять розвиваюче або підтримуюче білінгвальне навчання, – воно забезпечує більш довготерміновий і свідомий підхід. Так само, як і в перехідній моделі, учням пропонується засвоєння предметів рідною мовою, вивчаючи при цьому другу мову. Відмінність проявляється в тому, що школярам не встановлюються часові рамки участі у програмі. Мета полягає у розвитку комунікативної компетенції на двох мовах шляхом використання обох мов для викладання предметів. Чим довше часу учні залишаються у програмі, тим більш двомовними вони стають. Навчальний план є збалансованим і учні вивчають предмети у рівній пропорції як рідною, так і другою мовами. Підтримуючі програми призначені в залежності від їх типу як для дітей етнічної більшості, так і для представників національних меншин. Основною особливістю аналізованих програм є бережливе відношення до рідної мови, якій у перші роки навчання надається пріоритет, що перешкоджає втраті дітьми своєї національної та культурної ідентичності.

Висновки. Білінгвальне навчання – цілеспрямований процес долучення до світової культури засобами рідної та іноземної мов, коли іноземна мова виступає як засіб пізнання світу, здобуття спеціальних знань, засвоєння культурно-історичного та соціального досвіду різних країн та народів. Тому для вітчизняної науки і практики дуже важливим є дослідження переваг білінгвальної міжкультурної освіти, яка дозволяє розвиватися особистості та забезпечує ефективну міжкультурну взаємодію в полікультурному суспільстві. Таким чином, це перспектива для подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Bartosh O.P. Bilingual intercultural education as an important precondition of providing the effective intercultural interaction in the american multinational society. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2021. Вип. 1 (48). С.29–32.
2. Nesdale D. Intercultural effectiveness and ethnic prejudice. *Journal of Applied Social Psychology.* 2012. Vol.42. P.1173–1191.
3. Hammer M.R, Bennett M.J., Wiseman R. Measuring intercultural sensitivity: The intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations.* 2003. Vol.27. P.421–447.
4. Nelson P. Cross cultural communication. *International Journal of Cross Cultural Management.* 2004. Vol. 4 (2). P. 253–270.
5. Education for democracy: contexts, curricula, assessments / Ed. by W.C.Parker. Greenwich, CT: Information Age Publishing. 2002. 242 p.
6. Multicultural education for the twenty-first century / Ed. by C.F.Dias. Boston: Allyn & Bacon, 2000. 256 p.
7. Nieto S. Affirming diversity: the sociopolitical context of multicultural education. New York: Longman, 2000. 449 p.
8. Nieto S. We speak in many tongues: linguistic diversity and multicultural education. In Nieto S. Language, culture and teaching. NY: Routledge, 2001. 320 p.
9. Banks J. Cultural diversity and education: foundations, curriculum and teaching. London: Routledge, 2016. 366 p.
10. Gollnick D. M., Chinn P. C. Multicultural education in a pluralistic society. New Jersey: Pearson. 2008. 464 p.
11. Сідун Л.Ю. Розвиток полікультурної освіти у вищій школі США: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. Тернопіль, 2021. 192 с.
12. Baker C. Foundation of bilingual education and bilingualism. Clevedon, England: Multilingual Matters, 2006. 318 p.
13. Myers-Scotton C. Multiple voices: an introduction to bilingualism. Oxford: Blackwell Publishing, 2006. 457 p.
14. Callagan R., Gandara P. The bilingual advantage. Bristol: Multilingual Matters, 2014. 234 p.
15. Bartosh O. Intercultural competence as a part of professional qualities. *Logos.* 2020. Vol. 104. P.148–155.

References

1. Bartosh, O.P. (2021). Bilingual intercultural education as an important precondition of providing the effective intercultural interaction in the american multinational society. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work, 1* (48), 29–32.
2. Nesdale, D. (2012). Intercultural effectiveness and ethnic prejudice. *Journal of Applied Social Psychology, 42*, 1173–1191.
3. Hammer, M.R, Bennett, M.J., & Wiseman, R. (2003). Measuring intercultural sensitivity: The intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations, 27*, 421–447.
4. Nelson, P. (2004). Cross cultural communication. *International Journal of Cross Cultural Management, 4* (2), 253–270.
5. Parker, W.C. (Ed.). (2002). *Education for democracy: contexts, curricula, assessments.* Information Age Publishing.
6. Dias, C.F. (Ed.). (2000). *Multicultural education for the twenty-first century.* Allyn & Bacon.
7. Nieto, S. (2000). *Affirming diversity: the sociopolitical context of multicultural education.* Longman.
8. Nieto, S. (2001). We speak in many tongues: linguistic diversity and multicultural education. In S.Nieto (Ed.). *Language, culture and teaching.* Routledge.
9. Banks, J. (2016). *Cultural diversity and education: foundations, curriculum and teaching.* Routledge.
10. Gollnick, D.M., & Chinn, P.C. (2008). *Multicultural education in a pluralistic society.* Pearson.
11. Sidun, L.Yu. (2021). *Rozvytok polikul'turnoyi osvity u vyshchihy shkoli SSHA* [Development of multicultural education in US higher education]. Unpublished Candidate dissertation. V.Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. [in Ukrainian].

12. Baker, C. (2006). *Foundation of bilingual education and bilingualism*. Multilingual Matters.
13. Myers-Scotton, C. (2006). *Multiple voices: an introduction to bilingualism*. Blackwell Publishing.
14. Callagan, R., & Gandara, P. (2014). *The bilingual advantage*. Multilingual Matters.
15. Bartosh, O. (2020). Intercultural competence as a part of professional qualities. *Logos*, 104, 148–155.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2023 р.
Стаття прийнята до друку 20.09.2023 р.

Bartosh Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Professor
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

Myhalyna Zoryana

PhD (Education/Pedagogy)
Department of English Philology
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

**BILINGUAL INTERCULTURAL EDUCATION AS A MEANS OF BUILDING THE EDUCATIONAL
PROCESS THROUGH CROSS-CULTURAL DIALOGUE**

Abstract. In a globalized world the importance of intercultural communication is growing. In many society areas, internationality, interculturality, multiculturalism are very important. Bilingual intercultural education is important for societies with more than one language and culture. Successful communication is possible only if cultural differences are accepted and these differences are properly addressed. Bilingual intercultural education is a purposeful process of involvement in world culture with the help of native and foreign languages, when a foreign language acts as a means of learning about the world, acquiring special knowledge, assimilating the cultural, historical and social experience of different countries and peoples. The purpose of the article under consideration is to provide the ideas on the importance of bilingual intercultural education as a means of ensuring effective intercultural interaction. Research methods applied: analysis and systematization of pedagogical works, which made it possible to reveal conceptual considerations regarding bilingual intercultural education as an important prerequisite for effective intercultural interaction; observation and teaching experience of the authors. For domestic science and practice, it is expedient to use the ideas of foreign experience of bilingual intercultural education. We consider bilingual intercultural education as such an educational organization when it becomes possible to use more than one language as the language of instruction. The second language is not only an object of study, but also a means of communication and a language of instruction. Thus, it is important to study the pros of bilingual intercultural education allowing an individual to develop and ensure the effective intercultural interaction in a multicultural society.

Key words: bilingual intercultural education, intercultural interaction, intercultural communication, multicultural education.